

Резенция за магистърската теза на Иван Петров на тема: „Названията за време в старогръцки и старобългарски”. Научен ръководител проф. дфн Искра Христова – Шомова

Работата се състои от увод (с. 2 - 4); глава I „Названията за време в старогръцки” (4 - 16), гл. II „Названията за време в старобългарски” (18 – 39); заключение – (с. 40); Глава 3. Обобщение, три приложения и библиография – общо 55 с.

Обект на изследване са названията за време, използвани в старогръцки и старобългарски език в т.н. класически период (IX – XI в) с цел да бъдат реконструирани и изяснени системите от понятия за време, назовани с определени думи.

Привличаният за анализ материал са значенията и употребата на изучаваните думи, взети от основни лексикографски източници – речникът *Liddell-Scott-Jones* (по същество двуезичен старогръцко – английски речник) за старогръцки и *Lexicon Linguae Paleoslavicae* (1-52, Praha, 1959-1997) за старобългарски. Данните са допълнени и от други представителни за периода библиографски източници и речници, изброени в библиографията.

Основни източници за старобългарски език са текстове на Стария и Новия завет, Супрасълският сборник, Синайският Евхологий, Хилендарските листи, примерите от които са взети най-вече от LLP, произведения на Кл. Охридски, Презвитер Козма, Шестоднев на Й. Екзарх.

Като цяло приведените текстове следват правописа, възприет в изданията им, примерите от текстовете на Новия завет са нормализирани.

Примерите за старогръцки са взети от Liddell-Scott-Jones, както авторите и произведенията, използвани за съставянето на речника.

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-3.3.06-0024/2012
„Информатика, граматика, лексикография”
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Допълнителен аспект на внимание са някои значения на изучаваните думи в съвременните езици.

Композицията на работата е от три глави. Първата е посветена на названията в старогръцки, втората – на названията в старобългарски, третата е обобщение на получените резултати. Добавени са още три приложения – списъци на авторите и произведенията им по използваните примери; третото приложение е таблица с резултатите от анализа.

В Глава първа се изследват следните старогръцки думи: **αἰών, ἐνιαυτός, ἔτος, καιρός, ῥοπή, χρόνος, ὥρα.**

Изложението следва схемата, например:

Название: **αἰών**

Значения с нарастваща номерация:

1.1.1. живот

1.1.1.1. възраст, поколение

1.1.1.2. нечий живот, съдба

1.1.1.3. дълъг период от време

1.1.1.4. вечност

1.1.1.5. ясно определен, маркиран период от време; епоха

1.1.4. гръбначен мозък (евентуално свързан като средище на живота в тялото)

Прави се етимология на значенията, коментират се моменти от семантичната производност, съпровожда се с морфологичен анализ.

Обобщено казано, значенията на названията за време, употребявани в старогръцки, изразяват два типа смисли: първо, прави се разграничение между цикличните и настоящите времеви интервали; второ, изразява се мнението, че е съществувала опозиция ‘конкретен момент’ срещу ‘време’ изобщо.

В **Глава 2** се изследват следните старобългарски думи: **врѣмѧ, вѣкъ,**

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-3.3.06-0024/2012
„Информатика, граматика, лексикография”
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

годъ, годнна, часъ, лѣто и рокъ, също и две български диалектни думи – **пора** и **доба**. Всяка от тях е представена в значенията, в които се среща в корпуса от класически старобългарски текстове, във всяка подгрупа са дадени примери, които да илюстрират посочените употреби. Данните се дават по LLP:

Например: **ВРЪМѦ**

2.1.1. неопределен период от време или фиксиран, но в неопределено количество.

Думата не съдържа семи за цикличност и повторителност.

2.1.2. познато или упоменато неопределено количество време /исторически период и последно време/.

2.1.3. сезони и времена, чието отмерване е свързано с движението на небесни тела

2.1.4. удобен момент.

По-голямата част от названията за време произтичат от значението ‘подходящ момент’/удобен момент/ за извършване на определена дейност. Вариант на това значение е ‘силен период’ – ‘период въобще’. Чрез лексикалната единица **врѣмѦ** се изразява идеята за цикличност на времето като част от човешкия опит за познаване и овладяване на средата за живот, свързани със земеделския календар и различни култови дейности. Липсва название, а оттам и представа за времето като еднопосочно протичащо и необратимо.

Авторът изтъква, че най-напред времето е било осмисляно като насечено на части, които са определени за някакви действия; тези части са имали различна разтегливост, времето е можело да се разширява и да се свива. В периода, в който старите названия са били употребени за превод на гръцките текстове, те вече са започнали да губят своето първоначални значения и разлики помежду си, вследствие на което нерядко са в позиции

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-3.3.06-0024/2012
„Информатика, граматика, лексикография”
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

на синоними и текстологични дублети. В съвременните езици някои от тези названия изместват значението си в посока на разширяване или стесняване на времевия обхват, който посочват. Други са изчезнали.

Изследването завършва с обобщение. В него се изтъква, че се наблюдават прилики в значенията на названията за време в старогръцки и старобългарски. В приложението са поместени три таблици, в които са представени думите и значенията им в обобщен вид. Извлечени са следните значения и в двата езика: ‘част от деня’, ‘част на годината’/ ‘сезон’, ‘година’, ‘вечност’, ‘епоха’, ‘период’, ‘поколение’/ ‘живот’, ‘време неопределено’, ‘време определено’, ‘добро време’, ‘подобаващо време за дейност’, ‘дадено време’/ ‘възможност’, ‘решителен момент’. Тези значения, които се срещат и в старогръцки, и в старобългарски език, са различно разпределени между отделните лексикални единици. За това свидетелства таблица 3, в която са дадени отношенията на еквивалентност между двата езика. Добре би било за пълнота в нея да се добавят онези значения, по които дадените думи са еквиваленти.

В заключението се казва, че разлики в значенията на думите в двата езика се наблюдават при анализа на коренните морфемии, от които се извеждат отделните значения. При семантичната реконструкция обаче се наблюдават прилики, които водят до съответствия между лексикалните системи на старогръцки и старобългарски език. От дадените таблици се вижда, че думите, назоваващи ‘вечност’ в двата езика не влизат в синонимни отношения с други думи. Допуска се, че това се дължи на отнасянето и на двете названия в двата езика към ядрен корен със значение ‘жизнена сила, якост’, в който се съдържа представата за продължително траещо време, извеждано от жизнена сила, предавана от един живот на друг. Думите **връмя** и **часъ**, са еквивалентни на **χρο̑νος** и се свързват с отрязъци от време с различна дължина. Думата **και̑ρός** се свързва със

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-3.3.06-0024/2012
„Информатика, граматика, лексикография”
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

същата представа за отрязък. Със значението ‘удобно/сгодно време’ се свързват **годъ** и **лѣто** /вж. с. 44-45/. Подобно значение имат и думите **доба** и **пора**. За старогръцки семантичен паралел е **ὥρα**. В старобългарски **годъ** включва семантичния обем на **лѣто**. Коментар за останалите лексикални единици може да бъде открит на с. 44.

Важен извод е, че употребяваните в старогръцки названия за време имат по няколко славянски паралела.

На концепта „време” са посветени много изследвания върху материал както от един език, така и в съпоставка. Дадената магистърска теза заема самостоятелно място между тях с изработването на семантична мрежа на значенията на отделните названия за време в старогръцки и старобългарски. Забелязва се самостоятелно осмисляне на изразените в библиографията тези, както и изведеното от речниковия материал е допълнено и преразпределено. В работата се прилага семантичен метод, компонентен анализ, сравнително-исторически анализ, етимологически анализ и семантична реконструкция, отделни моменти на когнитивност при анализа на промяната на значенията.

Изследването на концепта **Време** е съпроводено с особени трудности, тъй като в него се съдържа едно от базовите понятия на науката, философията и културата с голяма степен на обобщеност и абстрактност. Направеният анализ илюстрира върху материал от два стари езика множествеността на понятието за време от историческа гледна точка. Изяснява се наличието на семантичният аспект ‘кръгово’ или ‘циклично време’. Търсят се началата и на по-късно формираната идея за линейно време. Показва се също, че когато се преминава от общоидеографската представа за време към конкретните текстове, понятието за време се раздробява и умножава. Така в работата се утвърждава един общ подход от културологията – търсенето

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-3.3.06-0024/2012
„Информатика, граматика, лексикография”
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

на последователност при формирането на културните концепти. В индоевропейската култура, по думите на Ю. С. Степанов /1997/, това става при сблъсъка на епохата на митологичното и епичното мислене, когато представата за серия епизоди се свързва с възможността да се разкаже за тях.

доц. д-р Палмира Легурска

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-3.3.06-0024/2012
„Информатика, граматика, лексикография”
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд